

*Géczi József Alajos egyetemi adjunktus,
Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Politológiai Tanszék*

Lokális, regionális és szakmai vidékpolitikák, határon átnyúló együttműködések az újratermelődő nemzetpolitikai lemaradás fogságában

1. A vidékpolitikáról és a kárpát-medencei határátjárásokról – személyes érintettséggel

Attól, hogy valaki a Rákosi-rendszerben lekulákozott családi kötődésekkel bejön a városba, még nem lesz automatikusan vidékpártivá és pláne nem vidékpolitikussá. Fővárosi és vidéki értelmiségiek sokan sodródtunk bele a politikába 1987-90 táján. Jómagam a rendszerváltás előérzetében – de nem tudatában – a reformszocialista – reformkori mozgalommal jutottam el a politika mágikus szférájába.

Egyszer csak 1989 április-májusában ott tébláboltunk a kör közepében. Igaz, csak néhány hónapig. Ez a legszebb idejét 1989 áprilisa és októbere között megélt társaság a sokadik visszarendeződés - immáron intézményes - megakadályozását, az alkotmányos, békés átmenetet, a szabad versenyes választások feltételeinek megteremtését, valamint saját becsületbeli ügyét, a demokratikus baloldal vezekléssel teli újjászületését tartotta feladatának. **A vidék „felemelését, az „ökoszociális piacgazdaság” „létrehozását” menetből, a nagypolitikai változások „természetadta” melléktermékeként gondolta megoldani.** A reformerek gyors lekommunistázása, a népi-urbánus törésvonal robbanásszerű újraéledése felkészületlenül érte. **A mozgalom – de hamarosan a vidék ügye is – beszorult a „nyugatos és „magyaros” tábor közötti senki földjére.** A hatalmi és pártpozícióktól távolabb még sokáig virágoztak a falu-, vidék és agrárprogramok.

Hogy elfogultságaimat érzékeltessem, és kellő gyanút keltsek bevezetőmben, röviden végigfutnék periférikus vidék-, és agrárpolitikusi ösvényeimben. (A politikusi pálya kifejezés nyilvánvalóan túlértékelés lenne.) Nem maradhattam ki természetesen az 1989 decemberétől

(Románia!) euforikusan beinduló határon átnyúló együttműködések, a kárpát-medencei barangolásokról sem, de ezekről most csak ennyit:

A Magyar Szocialista Párt elnökségében – minthogy a potentátok illetve a parasztpolgárok lezöldbárózott gyermekei szertefutottak – 1990 és 1992 között feladatuk kaptam az agrár- és vidékpolitika újraszervezését. Mármost a baloldalon.

1991. februárjában az országgyűlésbe érkezve, ott nem találtam mezőgazdasági bizottságot, de a vidékpolitika is kívül rekedt az ország házában. Egyik nagy párt sem erőltette, - és nem pusztán a kisgazda mumustól való félelmében -, hogy az érintettek beleszóljanak a javában készülő agrár és kárpótlási törvények megalkotásába. Ma már fogalmilag lehetetlen pártok közötti személyes **keresztlobbizzással megalakítottuk a „6-párti” Parlamenti Agrárklubot.** 1992-re kiküzdöttük a Mezőgazdasági Bizottság „hárszabályszerű” létrehozását.

Elhagyva a Kossuth-teret, az erre fogékony képviselőket akkoriban még reménykedve zsongták körül a vidékpolitika civil szereplői. Erdély-járó élménybeszámolók nélkül pedig úri társaságba bekukkantani sem lehetett.

A Horn kormány időszakában **a falugazdász hálózat megmentése (önmagunktól!), a gazdakörök bevonása, a szövetkezés, a kistérségi önszervezések segítése** harci terepein játszottam apró szerepeket. Közép-Európai Gazdatanács – még ilyen szervezetnek is voltam tagja. Ebben a ciklusban (1997-ben) született meg a területfejlesztési törvény, beemelve a hivatalos kormányzati gondolkodásba a régiókat és a kistérségeket. (A települési és területi önkormányzatok akkorra már jóval előbb jártak az önszerveződés és a horizontális kapcsolatok építése terén.)

A nagy agrárlobbik és nyomuló privatizátorok fokozatos felülkerekedése 1997-ben az agrárdemonstrációk és a tulajdoni reform kudarcos kormányzati kezeléséhez vezetett. **Ezzel a szocialista és liberális politikai erők hosszú időkre kiiratkoztak a vidéki társadalom szívéből.** A rokonszenv rejtélyes módon nem az MDF, nem is a kisgazdák, hanem a FIDESZ felé fordult.

1998 és 2001 nyara között az Orbán kormány az agrár és vidékpolitikát – koalíciós kényszerre hivatkozva – kiadta gebinbe a Torgyán József vezette Kisgazdapártnak. A szocialista és liberális ellenzék – de visszafojtott kuncogással a nagyobbik kormánypárt is – jól szórakozott az FKGP úgynevezett ámokfutásán. Gyakorlatias átfogó programot azonban más sem készített. Mégis, ezekben években felálltak a SAPARD-irodák. A Miniszterelnöki Hivatal összerakta a vidékpolitikai megbízottak hálózatát.

A választások előtti nyolc hónapos finisben – ekkorra már Torgyán úr nem lett köztársasági elnök, államtitkár a pedig előzetesben ült – **a FIDESZ újra arccal a vidék felé politizált.** Nem kisteleplések lakóin múlt, hogy kései nekiveselkedését újabb kormányzati ciklusban már nem tudta bizonyítani. **Jó kommunikációval, modern mágiával viszont addig is, azután is újratermelte vidékpártisága mítosztát.**

Az elhúzódó csatlakozási tárgyalások éveiben végre tudatosult a városi elitek köreiben is: ha másért nem, az európai uniós forrásokhoz való hozzáférés érdekében érdemes lengetni a határon átnyúló együttműködés és a vidékpártiság lobogóit. A civil és szakmai műhelyek köreiben felpeszdzültek a fejlesztési, együttműködési munkálatok, kezdett beérni az akadémiai tudományos műhelyek több évtizedes felhalmozási tevékenysége. Az MTA regionális kutató intézetei ekkorra már tíz Magyarországra is elegendő területfejlesztési, vidékpolitikai muníciót halmoztak fel. Közben persze a megélhetési vidékfejlesztők száma is szépen gyarapodott.

Az Európai Unió testközelbe kerülése hétköznapi együttműködésekkel indukált, ez azonban nem tudta ellensúlyozni a megmerevedő, pontosabban újra és újra fölhevülő politikai frontvonalak káros hatásait.

Medgyesi Péter kormányzása alatt az agrártárcánál szűk két évig – egy balul elsült politikai nyilatkozatig – **működött a vidékpolitikai kormány megbízotti intézmény.** Ennek tanácsadó testületébe invitáltak.

Ugyanennél a tárcánál külön vidékfejlesztési helyettes államtitkár felügyelte a címzett vidékfejlesztési „kis pénzek” hasznosulását, akit aztán 2004 nyarán feladatostul kiebrudaltak onnan. (Átmenetileg menedéket kapott a Miniszterelnöki Hivatalban.) A brüsszeli impulzusoktól motiváltan mindegyik tárca építgette a maga kis féltékenyen őrzött vidékpolitikáját, gyakran kioltva egymás kezdeményezéseit, vagy legalábbis nem tudva a másik tevékenységéről. Elemi erővel tört fel az összehangolás, az egységes vidékpolitikai intézményrendszer megteremtésének igénye.

Gyurcsány Ferenc első miniszterelnökségének idején, 2004 őszén létrejött a Vidékpolitikai Tanácsadó Testület. Ezt „elnököltem” két évig. A Miniszterelnöki Hivatalban Nagy Sándor államtitkári vezetésével felállt a **Vidékpolitikai Kabinet.** Ebben is tag voltam. Glatz Ferenc akadémikus irányításával beindult a **„Párbeszéd a vidékért” szellemi mozgalom,** mégpedig a pártok feletti-közötti együttműködés lelkes utópiájával telítve. Külön vidékpolitikai koordinációs testületek kezdtek dolgozni a nagyobbik kormánypárt frakciójában és választmányában. A Vidékpolitikai Kabinet vezényletével – a

koalíciós partner által is támadva – létrejött a **kistérségi megbízottak** megyénként is koordinált országos hálózata. A területfejlesztésért felelős tárca sem maradhatott tétlen, saját szakembert delegált minden kistérséghez. **A tanya és falugondnokok intézménye** tartós lett – a szociális tárca és az önkormányzatok együttműködésének gyümölcseként túlélte a koncepció és kormányváltásokat. (a népfőiskolapártiak egyébként már 1983-ban sürgették ezt az intézményt – erről lásd. Kemény Bertalan: A falugondnok. Népművelési Intézet, Bp. 1983.) Nálánál szívósabbnak, elfogadottabbnak csak az 1993 óta sok romboló reformötletnek ellenálló **falugazdász hálózat** bizonyult. (Medgyaszay László államtitkár alkotása.) **Az egységes tárcaközi, sőt féli kormánypárti kistérségi irodák ötlete már kezdte kiverni az ágazati biztosítékokat.**

A fent jelzett pezsgéshez hozzájöttek még a határon átnyúló projektekben is aktív **regionális és megyei területfejlesztési tanácsok, kistérségi társaságok, eurorégiós együttműködések.** Feltámadt a **Vidék Parlamentje** is. (Márczis Márta vezényletével.)

A FIDESZ a médiában ügyesebben és rámenősebben tálalt „faluparlamentjeivel” vette fel a kesztyűt. Az ellenzéki vidékpolitika legfontosabb tartalmi eleme náluk a kormánykoalíció megbuktatása volt.

2005 decemberében az országgyűlés elé terjesztettük a Nemzeti Vidékpolitikai Tanácsról szóló törvényjavaslatot. 2006. februárjában ezt ellenzéki érdektelenség mellett ismeretlen kormányzati tettesek közvetlenül a zárószavazás előtt levették a napirendről. Talán nem véletlen, éppen ezidőtájt a hálózatos vidékfejlesztők alulmaradtak a póluselvű területfejlesztő lobbikkal szemben. A Magyar Regionális Tudományi Társaság IV. Vándorgyűlése, 2006. október 27-re már „A városok szerepe a regionális fejlődésben” címmel hívták tanácskozássra a vidékfejlesztés, a vidékpolitika szakértőit. Az Európai Unió belüli hangsúlyváltást jól kihasználták a kormánykoalíció mögötti nagyvárosi lobbik. Ebben partnerre találtak a fideszes vezetésű megyei jogú városokban is. Az örökárva vidékpárti kutatók pedig ennek is örültek, az ezekben a hetekben dúló városi gerillaharcok egyébként is minden figyelmet másfelé tereltek.

Végezetül: legbüszkébb egy apró kis, majdnem vidékpolitikai tettemre vagyok: Sikerült valamelyest humanizálni az elsősorban a határon túli magyarok legkiszolgáltatottabb rétegeit és a hazai gazdákat sújtó feketemunkások elleni túlbuzgó hatósági hajsztát. Sőt gyakorlatiasabb újraszabályozás is elkezdődött 2003-ban. Az M5-ös autópálya meghosszabbításának, alapkőletételének helyszínéről, Kiskunfélegyháza határából intézkedett Medgyesi Péter miniszterelnök. Levették a bilincset a székely feketemunkások kezéről, és

megállították a román határ felé tartó kitoloncoló autóbuszokat. A következő évtől Magyarországon meg sem állva tőlünk Nyugatra tartottak a szomszéd országok munkát kereső, szerencsét próbáló tömegei. (Kezdetben tükörradikális rozoga mikrobuszokkal, majd később egyre előkelőbben.)

2006-tól, a következő ciklusban a vidékpolitikát újra rászignózták az agrártárcára. (Ma is ott van.) Oda került vissza az így politikailag leértékelt tanácsadó testület, innen működtették a **Leader Helyi Akciócsoportokat, a Helyi Vidékfejlesztési Irodákat** stb. 2008. októberétől az uniós elvárásoknak megfelelően elkezdődött a **Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat** kiépítése.

Magyarország 2006 nyaratól frusztrált válságkormányzásban botladozott és botladozik. De messze van már az az idő is, amikor túlbecsülve az EU versenyképességi perspektíváit, optimista vidékprogramok keltettek lelkes reményeket. Hogy a látványpolitizálás lehetőségeinek beszűkülése az apátia, a vidéki térségek stagnálásának korszakát nyitja-e meg, vagy pragmatikus programokat serkent, az napjainkban dől el. A pálinkafőzés liberalizálását bizonyára más programok is követik majd.

2. Múlt a jelenben

a.) Vidékpolitika és országhatár

A vidék felemelésére Magyarországon a két világháború között készültek programok, mind a kormányzat (Klebsberg Kuno!), mind a szellemi műhelyek felől. (Európa tőlünk Északra és Keletre fekvő térségében –mint azt a népfőiskolai mozgalmak története is példázza már a XIX. században. A skandináv népeknél ez egyben a paraszti polgárosodás kibontakoztatását célozta.)

A vidékfejlesztés hazánkban szinte napjainkig zárt országhatárok között történt. 1989-től már lehet kibontakozó határon átnyúló együttműködésekről beszélni, de még a schengeni határszakaszokon sem következett be döntő áttörés. **Az államhatár ezen a tájon még mindig több mint közjogi illetve nemzetközi jogi tartalmából következne.** Ha itt-ott rések is nyíltak rajta, de **még mindig záróvonal** a gazdasági és a társadalmi kapcsolatok szempontjából. A schengeni határátlépési szisztéma Közép-Kelet Európa országai számára a csaknem egy évszázados duplán „abnormális állapot felszámolását, egyszerűen a normalitás „visszaállítását” jelenti. Ráadásul Jugoszlávia szétesésével (91-92), tőlünk Délre tovább

szaporodtak az egymást gyűlölő nemzetek közötti államhatárok („A közép- és délkelet-európai országok Európa teljes felszínének mintegy 17 %-át foglalják el, de ma e térségben van az európai szárazföldi határok hosszának több mint fele: 16.100 km” – írja erről Illés Iván Közép- és Délkelet Európa az ezredforduló Budapest-Pécs Dialog Compus 2002 c. könyvében (95.p.) Az Európai Unió keleti határai hosszabb távon is reteszelő záróvonalként, biztonságpolitikai falként fognak funkcionálni.

1.) A **trianoni békediktátum** technikailag is szétszakította az utódállamok közötti összekötő szálakat, tulajdonosi, munkavállalói, közigazgatási lokális integrációkat. Az új nemzetállamok nem egymást, hanem a messzebb országokat tekintették fő politikai és gazdasági partnernek. A náci Németország vezényletével végigvitt határ újrarajzolások rövid történelmi epizódja szomszédainknál csak a bizalmatlanságot fokozta, a magyaroknak pedig mára csak a nemzeti nosztalgiázás lehetősége maradt belőle.

2.) A **második világháborút követően** ezek a határok – megfejelve a berlini fallal – csak a víz, a levegő és a madarak számára maradtak nyitottak. A szovjet birodalom belső és külső határai között semmilyen érdemleges különbség nem volt. Az autarchikus politikai és gazdasági bürokráciák saját országukat minden szempontból zárt rendszerként működtették. Odaátról csak a nyugati határokra figyeltek, de **körkörös vasfüggöny** volt a jellemző. Az egyes államok, mint „politikai térképzödmények” (Hajdú Zoltán: Magyarország politikai földrajza, Bp-Pécs, 2005. 74.p.) gazdasági és természeti egységként funkcionáltak. **Magyarország határ menti térségei – most már nyugaton is – periférizálódtak. Hátrányos helyzetük halmozottan újratermelődött, illetve megteremtődött. A Budapest vidék szakadék tovább nőtt,** sőt belső politikai és kulturális szembenállásokban manifesztálódott. A budapesti agglomerációs térség mélységi és területi növekedése a vidék s egyes részeit beemelte a centrumba, ez azonban az ellentéteken nem enyhített.

3.) **Az elmúlt több mint húsz év alatt sem jutottak el a határon átnyúló együttműködések a gazdasági és a humán potenciálok adta természetes szintre.** Jól mutatja ezt a szlovák-magyar reláció: pl. 15 éve betervezett 8 Ipoly-hídból mindezidáig csak egy épült újjá. Biztonsági érdekekre hivatkozva még Ausztria sem siet a határ menti mikroúthálózatok újra üzembe helyezésével.

b.) A vidéki Magyarország a rendszerváltás küszöbén

A népi-nemzeti baloldal kriptokommunistaként is őrizgette-rejtegette a harmincas évek népi hagyományait. A **Kádár-korszak** retorziós és konszolidációs politikája szakítani kívánt az ötvenes évek országidegen voluntarista iparosítási és „átszivattyúzási” gazdaság és társadalom politikájával. Az ötvenes/hatvanas évek fordulóján vidéki ipartelepítést hirdet meg. (Ezen iparok többsége a 80-as, 90-es években bedől.) Csenni, fusizni hagyja a munkást, kettős gazdaságban meggebedni a városba ingázó falusi dolgozót. Kezdeti durválkodását mérsékelve élni, háztájizni, piacozni hagyja a parasztot, önállósodni a szövetkezeteket, majd a hetvenes évektől nyugati technikákra átállni a keleti piacokra termelő nagyüzemi mezőgazdaságot. A falvak a fejlett szocialista időszak elhülyült településpolitikája ellenére jó húsz évig emelkednek. Ezt még a kispolgáriság elleni ideológiai és adminisztratív rohamok sem képesek megállítani. Az igazi törés, a majdnem szerves átfejlődés ellehetetlenülése az olajárrobbanással, a technológiai rés szakadékká mélyülésével, illetve az egyensúlyromlásra reagáló fiskális politikával, az elvonások növekedésével, az olcsó állami források elapadásával, majd a nyolcvanas években a keleti (állami!) piacok fizetéképtelenné válásával következett be.

c.) Vidékpolitikai, területfejlesztési újragondolások, szellemi pezsdülések a 80-as évek második felében.

A nyolcvanas évek közepe táján realitásnak tűnt sokak számára a monopolisztikus hatalomgyakorlás oldódása, a „hegemonisztikus” egypártrendszerre való áttérés. Az érdekszervezetek, a civil társadalom erősödése egyfajta korporációs politikai-hatalmi berendezkedés reményét keltette. Mindez a monetáris és vállalati reformokkal együtt a „lopakodó reformstratégiák” melléktermékeként keletkezett. Az újragondolási folyamatok egyre inkább kicsúsztak a központi hatalmi kontroll alól. Témánkra vonatkozóan a részletes kifejtés helyett álljon itt három idézetcsokor: (A kiemelések tőlem – G.J.)

1. Interjú Sz. Tóth Jánossal – 1985-ben

Kérdés:

„Három éve működik a Siómenti Népfőiskola, az év elején fejeződött be a bogyszlói népfőiskolai tanfolyam és a Káli-medence faluszeminárium. A volt sárospataki népfőiskolások és családtagjaik, barátai – közel százan – legutóbb júliusban találkoztak egy

>>hétvégi népfőiskolán<<. Ki és mi támasztotta – támasztja – fel halottaiból ezt az intézményt, napjainkban szükség van-e rá egyáltalán?”

Szigeti Tóth János: „A népfőiskola ... célja a gyakorlati hasznú általános műveltség elterjesztése, a demokratikus vitaszellem kifejlesztése, **népi vezetőréteg kinevelése öntevékeny alapján, és a helyi közösségek létrejöttének elősegítése.**” (Kiemelés tőlem.)
(HVG-interjú 1985.)

„Az egész helyi társadalomszervezet több külső támogatást és nagyobb belső önállóságot igényel.”

„A hagyományok legszélesebb körű feltárása és jelenbe építése, tudatosítása fontos feladat. Ezt össze kell kapcsolni a táj és a környezet védelmével és kíméletével. Átfogó falurekonstrukció alakítható ki.”

(A Káli-medence Faluszemináriumon tartott előadás vázlatát – 1985.) (I.n.: Szigeti Tóth János: *A magyar műveltség esélyei*. Bp. Püski 1993. 255, 259-260.p.)

2. Egy konferencia felszólalásaiból – 1988.

„Volt egy felszólaló Nógrád megyéből, aki kiemelte annak fontosságát, hogy a helyi erőforrások, a helyi lehetőségek feltárása és **a döntési hatáskörök erősebb terület decentralizálása előmozdítja egyes kevésbé fejlett vagy depressziótól tartó területeknek a továbbhaladását.**”

(Bora Gyula szekció összefoglalójából)

„... a nem városi jogállású, kistérségi szervezőcentrumokra nagyobb figyelmet kellene fordítani...”

(Szigeti Ernő szekció összefoglalójából)

„Magyarország kulturális szempontból való egyközpontúságát, hogy úgy mondjam **városállam** mivoltát oldandó, nem egyszerűen az intézmények kitelepítéséről kell beszélni...”

(Kozma Ferenc szekció összefoglalójából)

„... ki kell alakítani a következő időszakban az önkormányzati vagyont...”

(Balogh László szekció összefoglalójából)

„Az elmúlt 30 év területfejlesztési politikáját alapvetően a gazdaság területi elosztásának kiegyenlítése, kezdetben a vidéki iparosítás, majd az életkörülmények kiegyenlítése jellemezte. Tehát abból indult ki, hogy a gazdaság általában növekszik, normálisan működik, vannak azonban olyan térségi vagy olyan településcsoportjai az

országoknak, amelyek ebből a dinamizmusból kimaradnak, és ezeket meg kell segíteni, fel kell zárkóztatni.”

...„**Válság-kezelő területfejlesztési politikára kell áttérnünk, a jótékony, paternalista felzárkóztató politika helyett.**”

(Enyedi György zárógondolataiból)

(I.n.: *Regionális Kérdések Magyarországon Konferencia, Gödöllő 1988. okt. 27.* (Kézirat uo. 1989. Szerk.: Dr. Tatai Zoltán, Vacsádi Zsuzanna.)

Rendezőszervek a meghívó szerinti sorrendben:

Politikai főiskola (MSZMP), Gödöllői Agrártudományi Egyetem Társadalomtudományi Kar, MTA Regionális Kutatóközpont (Pécs), Országos Tervhivatal Tervgazdasági Intézet, Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium.

3. Csengey Dénes, 1987 – Lakitelek

„**Budapest ma sem Magyarországon fekszik, hanem a levegőben lebeg, kétfelé szakadva az ideológiai irányadó Moszkva és a hitelező Nyugat között.**”

„A vidék végül is (az elmúlt 31 évben – G.J.) nem veszített semmit. Csak a kollektív életösztönét. Csak az öntudatát, az önbecsülését. Csak a világát, az erkölcsét, a kultúráját, a magyarságát...”

„Az országos politika most felhívna és mozgósítana, de a vidéken csak helyi képviselői, helyi adminisztrációja képében tud megjelenni, és ezért némán tátog és nincsen hangja. **Az ellenzék is most adja meg az árát annak, hogy oly hosszú ideig beérte önmaga szellemes társaságával...**”

„Fel kell eleveníteni az Erdei-Bibó féle közigazgatás reform gondolatát. Ha ezt az országot a területek szerinti munkamegosztás tagolná közigazgatási egységekre, megszűnne a vidék szétesettsége és szervetlensége, és ezek az új egységek egyúttal az alulról kiépülő képviseleti demokráciának ... is alapkövei lennének.”

Csengey Dénes felszólása:

I.n.: A magyarság esélyei. (A tanácskozás hiteles jegyzőkönyve. Bp. Antológia-Püski 1991. (64-68.p.))

Forrtak egy jövővidékpolitika reformfázisai: Első példánknál a Hazafias Népfront, a Népművelési Intézet közöl újraéledő népfőiskolai mozgalmak háza táján. Második példánk esetében az akadémia regionális kutatóintézeteiben, egy sor egyetemen, sőt az MSZMP körüli határintézetekben, a kormánygépezetben, sőt a helyi tanácsok egy részénél is. Az MDF bölcsőjénél elhangzott mondatokhoz az Írószövetség berkei, az esetenként betiltott bátor folyóiratok termeltek muníciót. Mindehhez hozzá kell vennünk a vidék

közművelődési hálózat lelkes kulturaktivistáit, a helyi hatalommal viaskodó népművelőket, szociográfusokat. És még sokan másokat.

Nem a semmiből támadt tehát az 1988-91 közötti vidékpárti eufória. Igaz csupán a perifériális erőterek decentrumaiban.

3. Vidékpolitika, határon átnyúló együttműködés – egy kis ország nagypolitikai korlátai

A régi-új magyar politikai elit minden energiáját lekötötték, majd fölszívták az 1989 nyár végétől felgyorsuló hatalmi harcok, pártpolitikai küzdelmek: az intézmények, a közmédia elfoglalásáért vívott elhúzódó, belterjes csaták. A Nemzeti Kerekasztal gazdasági szekciója igazán el sem kezdett dolgozni. A pénzügyi kényszerek, a szabadság áráként demonstrálódott versenyképtelenség, a keleti piacok – és vele vidéki iparágak többségének – összeomlása, az akut tökehiánynak való kiszolgáltatottság országra szakadt kaotikus világában tehetetlenül téblábolt a politika. A kilencvenes évek közepére a legalább részleges szerves átfejlődés reményei is elvesztek. A kárpótlási törvénynek csak az alkotmányossága lett vitathatatlan. Rázúdította a termőföldre az összes, bármilyen eredetű kárpótlási jegyet és főként annak spekulatív piacát. Ezzel elveszett a kiscgazdák álma, a gazdatársadalom újjászületésének esélye. A szövetkezeti átalakulási törvények szinte determinálták a közös vagyon szétदारabolását, széthordását. A szétprivatizálódásnál is nagyobb kár volt a vagyonvesztés, az álló- és forgóeszközök, az ültetvények pusztulása. Hosszú évtizedekre elveszett a szövetkezés esélye. Természetesen rozsdatemető lett a nagyüzemek melletti kisiparokból, karbantartó részlegekből is. Hontalanná váltak a büszke falusi szakik, kombájnosok, traktorosok. A vidéki nemzeti vagyon egyik része, a tartósító élelmiszeripar, a picegazdaságokkal együtt addigra már erodálódott. Eltűnt a felszámolási eljárásokban. A biztos állami bevételt jelentő jövedéki iparágak és a növényi olajgyártó üzemek még jobban jártak. Nekik 94-re legalább lettek új, tőkeerős gazdáik – a nemzetközi multinacionális nagyvállalatok.

Enyhén durva skiccekkal felrajzoltuk a vidéki Magyarország rendszerváltás után gazdasági, és társadalompolitikai kiinduló pontjait. Ugyan kinek volt kedve és bátorsága akkoriban mindezzel szembenézni?! A politikai pártok a demokrácia kincseivel, mítoszokkal és elmélyültebb ellenségkereséssel vélték kárpótolni a városok és a fálvak, a távoli vidékek addig is szerény egzisztenciájában megrendült népét. A politikai és a gazdasági osztályok permanens állóháborúja vagy éppen diszkrét visszahúzódása jól szolgálta a kialakult új status quo fennmaradását.

A kibékíthetetlennek látszó politikai táboroknak ezen túlmenően is voltak és vannak közös korlátai, tévstratégiái. Sőt, **abban a tévhitben, hogy Magyarország valamilyen kivételezett pozícióból kezdi meg és viheti végig a rendszerváltást, a társadalom többsége is sokáig osztozott. A magyar szellemi és politikai erők** – az 1968-as csehszlovákiai szovjet bevonulás, valamint az 1981. dec. 3-iki lengyel szükségállapot tapasztalata (rémálma) által is megerősítve – **a lopakodó reformok stratégiájának különböző árnyalatait vallották.** Volt aki a hatékonyságot, a világgazdasági versenyképességet, volt aki a Bibótól agyonidézett „szabadság kis köreit” emlegette, mások inkább a magyarság megmaradását. **A hatalom körüli technokrácia a hetvenes évek második felétől settenkedő pénzügyi-technológiai nyugati orientációval próbálta növelni a szovjet blokkon belüli mozgásteret.** Mikor aztán mágikus stigmájával kopaszodó fején megjelent Gorbacsov, itthon pedig 1987 elejére a gyorsító „berecsztrójka” is befuccsolt, **a finnlandizáció jelszavával – eleinte legalább csak fél lábbal – ki akartunk lopóznai a táborból.** Külön „própuszk”-kal – néhány megnyugtató gesztust hátrahagyva – Magyarország szépen – csendben csatlakozik „A” Nyugathoz – efféle hitek erősödtek. 1988 második felétől ehhez hozzáértették még Lengyelországot, majd 1989 ősztől váratlan ajándékként Csehszlovákiát. Északi szomszédunk gyors kettéválását a magyarok megnyugvással vették – Csehország egymagában ideálisabb útitársnak tűnt. **Ezek az ún. REFORMORSZÁGOK kiemelt elbírálásban részesülnek, és gyorsított eljárásban felvételt nyernek az Európai Unióba.** A délszláv polgárháború beláthatatlan időkre kiiktatni látszott potenciális versenytársunkat, az euroatlanti térség korábbi kedvencét. **A déli határ újra záróvonallá lett, mint „a régi szép időkben”,** sőt még a torkolattüzek is átlátszottak.

A magyarok többsége alig titkolt kajánsággal sajnálkozott a „elmecsiárosodó” Szlovákia, és a Ceausescu korszakban súlyosan leamortizálódott Románia szomorú sorsán. Bulgáriára, a balti államokra oda sem figyelt. A Visegrádi Négyek együttműködésben Magyarország Szlovákiát afféle póttagként kezelte. Olyan országnak, amelyet a NATO-ba is legfeljebb a vadászgépek fordulatíve okán vesznek majd fel. A visegrádi közös csatlakozási kisintegrációt talán csak a magyarok vették komolyan.

Ebben a felfogásban Magyarország déli, keleti és jó ideig északi határvidékei is peremterületeknek, száktérségnek minősültek. „Még nem a világ vége, de a nádkerítés már odalátszik.” – hogy az öttömösieket idézzük. **Szavakban felzárkóztató, ténylegesen karitatív vidékpolitika érvényesült szinte egészen az EU-tagságig.** A testvértelepülési, kistérségi határon átnyúló kapcsolatokat a kezdetektől – az 1989. decemberi később leminősített romániai „forradalomtól” – lelkesen építgető polgármestereknek gyakran csak

biztató lemosolygásban volt részük. **Térségpolitika helyett e téren is a magyar-magyar kapcsolatokat nyilván előszeretettel kezelő missziós segítőpolitika érvényesült.** A buzgó megyei „alispánok” eurorégiós tüsténkedéseit Brüsszelben vagy akár az USA-ban és az ENSZ berkeiben is jobban méltányolták, mint idehaza.

(A sok-sok lehetséges ellenpélda közül egyet azért mi is említünk: az egyik legnagyobb állami tett Antall József kormányzásához köthető – a Duna Televízió beindítása.) Az önkormányzati, a civil erőfeszítések, vagy éppen ágazati lépések az egyes részterületeken felmérhetetlen minőségi hatásokat indukáltak. **A sok kis lokális vagy szakmai részpolitika nem állt össze átlátható, érzékelhető egészé, így aztán mindenki könnyen letagadhatta elődei tetteit. (És kezdhette „tisztalappal” az egészet.) A tudomány, a szakma robotosai töménytelen elemzést, integratív összegzést készítettek. Számtalan kiadvány, és még több elkallódó kormányzati, regionális, megyei háttéranyag született.** A vidékpolitika, a területfejlesztés szellemi erői az uniós műhelyek elfogadott résztvevőivé váltak. Még többen vannak készenléti tartalékállományban, várva, hogy fiókjaikat újra megnyithassák.

Az uniós csatlakozás „Big-Band-es” 2004 tavaszi céldátuma újabb hideg zuhanyként érte a magyar eliteket. Fordulatos újragondolást még Románia és Bulgária a 2007-es gyors pótfelvételije sem váltott ki. **Civillizoratórikus küldetésünket Nyugat „nem méltányolta”, 1989-es érdemeinket már csak néhány évfordulós ünnepen emlegették** (de egyre több retrós összeállításból kifejlődtünk.)

Az euroatlanti „kulturtáj” vezető hatalmai és a „brüsszeliták” egyaránt térségekben, és nem érdemdús kis országokban gondolkodtak az elmúlt húsz évben. Ezen sem liberális, sem baloldali, sem konzervatív búsmagyarkodással nem lehet változtatni.

A patthelyzetes két évtized térség, és vidékfejlesztési termése mégis sokkal gazdagabb, mint a fenti sommás ítéletekből következne. **Néhány magyar dominanciájú nagybank és nagyvállalat időközben szépen „belakta” a Kárpát-medencét. Az autópálya hálózat áttörte a bővülő fővárosi agglomeráció peremvonalait.** Több ponton eljutott az országhatárig, vagy legalább megközelítette azt. Bár az összekötő híd Esztergomnál a két kis nemzet közötti kamaszos kakaskodás szimbólumává vált, Dél-Szlovákiából ezrek járnak át rajta dolgozni. Észak-Nyugat Magyarország egyes részei a pozsonyi agglomeráció, sőt helyenként a város részévé váltak. Hidak, és sikeres főváros menedzselés híján Budapest e téren kedvezőtlenebb pozícióban várja a jobb időköt. A Mercedes-gyár megjelenése a Dél-Alföld közepén új idők kezdetét is jelezheti. A virágmotívumos kistérségi mikrobuszok és dzsippek rendszeresen látogatják a kis falvak és a tanyák elárvult lakóit, stb., stb.

A keleti határszéli ingatlanüzletek, vagy éppen a kiskundorozsmai nagybani piac romániai vásárlói előrevetítik: **a schengeni határátléptetési rendszer mielőbbi bevezetése keleti és délnyugati határainkon a vidéki Magyarország elemi érdeke.** Egyszer talán a kormányzati terület és vidékfejlesztési politika és felnő a megnövekedett lehetőségekhez. A kutatóintézeteken eddig sem múlt, és mint e kis konferencia bizonyítja, az egyetemek is érzékelik a kihívásokat.